

ISSN 2249-0817 WARUL

जून/जुलै/ऑगस्ट २०१८ ▶ वर्ष आठवे ▶ अंक तिसरा

मूल्य ₹ ३०/-

वारुळ

(त्रैमासिक)

संपादिका: डॉ. सौ. कमल दणाणे

वारुळ (त्रैमासिक)

वर्ष ८ वे, अंक ३ रा,

जून/जुलै/ऑगस्ट २०१८

ह्या अंकात,

तुको बादशहा - सांस्कृतिक वारसा जपणाऱ्या कविता

- डॉ. अशोक रा. इंगळे

एकनाथी भागवताआधी रचलेला गोमंतकीय ग्रंथ - श्रीकृष्णचरित्रकथा

- प्रा. विनय मडगांवकर

१९८० नंतरच्या कवितेतील स्त्रीप्रतिमा

- डॉ. चंद्रकांत पोतदार

डॉ. नरेंद्र दाभोलकर व्यक्ती आणि विचार ग्रंथाच्या निमित्ताने...

- डॉ. स्वप्निल बुचडे

शून्य एक मी- मूल्यन्हासाचा धीट आविष्कार

-डॉ. पंडितराव शा. पवार

या अंकातील लेखात व्यक्त झालेल्या मतांशी संपादक सहमत असतीलच असे नाही.

वारुळ

(नवनिर्मिती आणि समीक्षेच्या प्रवाहांना वाहिलेले वाङ्मयीन त्रैमासिक)

कार्यकारी संपादक : डॉ. सतेज दणाणे

संपादक : डॉ. सौ. कमल दणाणे

शोधनिबंध हा श्री लिपीमधील फॉट नं. ७१४ साईज मध्ये टाईप करून satejdanane@gmail.com

/ warul5dec@rediffmail.com ह्या ई-मेलवर पाठवावा.

(हे त्रैमासिक मालक / प्रकाशक / संपादक / कमल दणाणे यांनी पौर्णिमा प्रिंटिंग प्रेस, कोल्हापूर येथे छापून युनिट नं. १, प्लॉट नं. १, अंबाई डिफेन्स कॉलनी, कोल्हापूर येथे प्रसिद्ध केले.)

‘डॉ. नरेंद्र दाभोलकर व्यक्ती आणि विचार’ ग्रंथाच्या निमित्ताने...

- स्वप्निल बुचडे, कोल्हापूर

समकालात वैचारिक साहित्यासंदर्भात चिंतन करून तो आपल्या विश्लेषणाचा भाग बनवणारी साहित्य चिंतनाची परंपरा क्षीण होत चाललेली आहे. सुधारकांच्या वैचारिकतेचा वेध घेत चिकित्सा करणारी तत्त्वज्ञांची फळी दूरस्थ होत आहे. बदललेले सामाजिक, सांस्कृतिक आणि वैचारिक वातावरण पाहता या बदलणाऱ्या परिस्थितीबद्दल कोणीही भाष्य करू बघत नाही. इथल्या व्यवस्थेतील कंपूशाही प्रवृत्तीमध्ये माणूस अडकलेला आहे. आपले मित्रस्वकीय, आपला विचार आणि याच लोकांनी मांडलेल्या भूमिकांना प्रमाण मानून जुनी परंपरा नव्या स्वरूपात आकाराला येते आहे. समाजसुधारकांनी मांडलेल्या मानवतावादी विचारासंदर्भात बोलायला कोणी धजावत नाही. सामाजिक, सांस्कृतिक परिवर्तनासाठी सुधारकांनी घेतलेल्या भूमिकांचा विचार पुन्हा रुजविण्याच्या काळात विचाराभिव्यक्ती करण्यासाठी किती लोकं पुढे येतात हाही एक प्रश्नच आहे. परिवर्तनाची सामाजिक चळवळ तकलादू बनते आहे ती स्वार्थी मनोवृत्तीमुळे. प्रत्येक व्यक्ती स्वतःला परिवर्तनवादी म्हणवून घेते, पण आचरण मात्र (काही अपवाद वगळता) परंपरागत पारंपरिक विचार चौकटीत करताना दिसते आहे. जात, धर्म, पंथ, प्रदेश आणि संस्कृतीच्या रहाटगाड्यात माणूसच माणसाला विसरून त्याच्या वृत्तीतील भूमिका डोकं वर काढत आहेत. याला कोणतेही क्षेत्र अपवाद नाही. पुन्हा नव्याने कप्पेबंद व्यवस्थेकडे माणसाचे मार्गक्रमण होताना दिसत असल्याची चर्चा सर्रास ऐकायला आणि वाचायला मिळत आहे. आपली जात, धर्म, पंथ, प्रदेश आणि संस्कृतीच्या विळख्यातून मी - मी म्हणणारेही सुटत नाहीत. ज्यामुळे त्यांच्यामध्ये त्या त्या प्रवृत्तीचा स्वाभिमान जपायला स्वाभाविक प्रेरणा मिळत आहे. सुधारकांनी परिवर्तनाच्या रूपाने जो विचार मांडला त्यालाच कुठेतरी छेद दिला जातोय अशी परिस्थिती तयार होते आहे. असे असले तरी वैचारिक

साहित्यासंदर्भात बोलू बघणाऱ्या आणि मराठी साहित्यविश्वात 'मुस्लीम मराठी साहित्य' हा चिंतनाचा विषय असणाऱ्या डॉ. राजेखान शानेदिवान यांनी लिहिलेला 'डॉ. नरेंद्र दाभोलकर व्यक्ती आणि विचार' हा ग्रंथ समकालात डॉ. दाभोलकरांच्या विचारांची पुन्हा नव्याने मांडणी करतो आहे.

२० ऑगस्ट २०१३ रोजी डॉ. नरेंद्र दाभोलकरांचा धर्मांध शक्तींनी खून केला. त्यानंतर आजपर्यंत त्या खुन्यांचा शोध व्यवस्थेला घेता आला नाही का ? यामागची कारणे काय ? याची फक्त चर्चा होते. मात्र खुनी मोकट फिरत आहेत. व्यवस्था एका संकमणाच्या अवस्थेतून जात आहे. हे असं असतानाही डॉ. नरेंद्र दाभोलकरांनी ज्या विचारांची वाट धरली तो विचार दिवसेंदिवस वाढत आहे. विज्ञान, कार्यकारणभावावर आधारित विवेकाने विचार करण्याच्या मानवी वृत्तीत वाढ होत आहे. याचाच भाग म्हणून सुधारकांच्या विचारासंदर्भात पुन्हा नव्याने मांडणी करण्याची प्रवृत्ती वाढली आहे. याचाच एक भाग म्हणून डॉ. राजेखान शानेदिवान यांनी लिहिलेल्या ग्रंथाला विशेष महत्त्व आहे. अजून एक गोष्ट महत्त्वाची की, डॉ. नरेंद्र दाभोलकरांच्या वैचारिकतेसंदर्भात मांडणी करणारा हा पहिला स्वतंत्र ग्रंथ आहे. म्हणून डॉ. नरेंद्र दाभोलकर व्यक्ती आणि विचार या ग्रंथाचे महत्त्व निश्चितच वेगळे म्हणून नोंदवावे लागेल. एक विशेष बाब म्हणजे अंधश्रद्धा निर्मूलन समितीशी कोणत्याही प्रकारचा संबंध नसणाऱ्या (कार्यकर्ता नसणाऱ्या) डॉ. शानेदिवान यांनी हा ग्रंथ लिहिला ही जमेची गोष्ट आहे.

वैचारिक साहित्यासंदर्भात चिंतन करणाऱ्या डॉ. राजेखान शानेदिवान यांनी आजपर्यंत किनारा (कवितासंग्रह, २००२), खाली जमीन वर आकाश : एक विमर्श (२००७), भूमिपुत्र - श्रीपतराव बोंद्रे (२००८), मुस्लीम आत्मचरित्रे - एक दृष्टीक्षेप (२००९), भारतीय मुसलमान वर्तमान आणि भविष्य : अनुवाद (२०१०), यशवंतराव चव्हाण यांची वैचारिकता (२०११), आधारवड - महिपतराव बोंद्रे (२०१४), स्पंदन : भारतीय मुस्लीम मनाचं (२०१६) आणि डॉ. नरेंद्र दाभोलकर व्यक्ती आणि विचार (२०१७) या ग्रंथाची निर्मिती केली. सामाजिक उलथापालथीच्या पसाऱ्यात मानवतावादी भूमिका घेऊन चिंतन आणि विश्लेषण करणारा एक संवेदनशील

मनाचा समीक्षक म्हणून डॉ. राजेखान शानेदिवान यांचा उल्लेख करता येईल. प्रस्तुत लेखात डॉ. शानेदिवान लिखित 'डॉ. नरेंद्र दाभोलकर व्यक्ती आणि विचार' या ग्रंथाची चिकित्सा करण्याचे निश्चित केले आहे.

डॉ. राजेखान शानेदिवान यांनी 'डॉ. नरेंद्र दाभोलकर व्यक्ती आणि विचार' या ग्रंथात डॉ. नरेंद्र दाभोलकरांच्या जडणघडणीसह त्यांनी घेतलेल्या वैचारिक भूमिकांची चिकित्सा केली आहे. मुळातच डॉ. नरेंद्र दाभोलकर यांचा पिंड हा खिलाडू वृत्ती आणि समाजप्रती काहीतरी करुबघणारा होता. वैद्यकीय शिक्षण (एम. बी. बी. एस.) पूर्ण केल्यानंतर त्यांनी साताऱ्याजवळील परळी येथे सरकारी दवाखान्यात काम सुरु केले. पण या कामात त्यांना स्वास्थ मिळत नव्हते. त्यांना समाज, संस्कृती आणि यातून निर्माण होणाऱ्या भ्रामक कल्पना अस्वस्थ करत होत्या. या परिस्थितीसंदर्भात काम करण्याची भावना त्यांच्या मनात निर्माण होत होती. डॉ. नरेंद्र दाभोलकरांच्या या समाज वृत्तीबद्दल बोलताना डॉ. शानेदिवान यांनी, सामाजिक कार्य करणे म्हणजे समाजाच्या उद्धारासाठी प्रयत्नशील राहणे. समाज माणसांचा बनतो त्यामुळे समाजातील प्रत्येक व्यक्ती आपल्या कार्यक्षेत्रात असायला हवी अशी त्यांची भावना होती. त्यामुळे पिडीत, दुःखी, हतबल असणाऱ्या व्यक्तींना मदतीचा हात पुढे करणे हा त्यांच्या व्यक्तिमत्त्वाचा स्थायीभाव बनला होता. (पृ. १७) असे म्हंटले आहे. या त्यांच्या समाजकार्याच्या वृत्तीमुळे नवनवीन योजना समाजापर्यंत पोहोचवाव्यात यासाठी त्यांनी 'एकता' नावाची संघटना स्थापन केली. तसेच 'एक गाव - एक पाणवठा' या बाबा आढावांच्या आंदोलनात त्यांनी सहभाग घेतला. १९८२ साली 'समता आंदोलन' संघटना, १९८५ साली 'लोकधारा समितीची' स्थापना डॉ. दाभोलकरांनी केली. याच काळात बी. प्रेमानंद यांच्यापासून प्रेरणा घेऊन चमत्कार सादरीकरण, धर्मचिकित्सा करता येईल असा विचार त्यांच्या मनात आला. (पृ. १८) श्याम मानव आणि रूपा कुलकर्णी यांनी नागपूर येथे आयोजित केलेल्या अंधश्रद्धा निर्मूलन शिबिरास उपस्थित असणाऱ्या डॉ. नरेंद्र दाभोलकरांनी या उपकमाने प्रेरित होऊन अंधश्रद्धा निर्मूलन शिबिराचे आयोजन 'वाई' येथे केले. यानंतरच्या टप्प्यात मात्र त्यांनी विचारांचा आणि आचरणाचा केंद्रबिंदू अंधश्रद्धा निर्मूलन हाच ठेवून सुधारणावादी, पुरोगामी जीवनविचार

स्वीकारला. (पृ. २२) नागपूर येथील शिबिरापासून डॉ. दाभोलकर एका सामाजिक रोगाला बरे करण्यासाठी आयुष्यभर झटले. कोणतीही स्वार्थी मनोवृत्ती न ठेवता केवळ आणि केवळ माणसाला स्वच्छ आणि संशयविरहित जीवन जगता यायला हवे यासाठी ते झगडत राहिले.

कुटुंब, समाज, सुहृदयी सहकारी यांच्या सानिध्यात दाभोलकरांची वाटचाल सुरु होती. ज्या विषयांचा उच्चार करतानाही नाना शंका घेण्याची प्रवृत्ती आहे अशा 'अंधश्रद्धा' या विषयाला त्यांनी ऐरणीवर आणले. पंचवीस वर्षांच्या अथक परिश्रमाने हा विषय लोकमानसात रुजतो आहे. याचे संपूर्ण श्रेय त्यांना आहे. त्यांनी आपले काम निस्वार्थी वृत्तीने केले. त्यामध्ये अभिनिवेश नव्हता, आत्मप्रौढी नव्हती, बडेजाव नव्हता. आपण जगावेगळे काहीतरी करीत आहे असाही भाव नव्हता. केवळ आणि केवळ लोकमानस विधायक दिशेने घडवण्याच्या प्रामाणिक हेतूने त्यांनी संघटना चळवळ उभी केली. (पृ. २४) अशा शब्दात डॉ. शानेदिवाण यांनी डॉ. दाभोलकरांच्या मानसिकतेचा उल्लेख केला. विसाव्या शतकाच्या अखेरच्या व एकविसाव्या शतकाच्या पहिल्या दशकातील वैचारिक मंथनाने केवळ हिंदूच नव्हे, तर सर्व धर्मातील लोकांची विज्ञानवादी दृष्टीकोनातून विचार करण्यासंबंधाने किमान धारणा तयार करण्यामध्ये त्यांचे योगदान खूप मोठे आहे. (पृ. २६) विसाव्या शतकाचा अखेरचा टप्पा आणि एकविसाव्या शतकातील पहिल्या दशकात मानवी जीवनावरती तंत्रज्ञानाचा प्रभाव खूप मोठ्या प्रमाणावर झाला. संगणक, मोबाईल आणि त्याला जोडले गेलेले इंटरनेट यामुळे माणूस माणसापासून दुरावत चालला. तंत्रज्ञानाची कांती जरूर झाली पण मानवी वृत्तीमध्ये तंत्रज्ञानाने, आधुनिक मूल्यांच्यामुळे जो बदल व्हायला हवा होता तो मात्र होताना दिसला नाही. म्हणून बहुतांश समाजमन हे अंधश्रद्धाळू असलेले आढळून आले. व्यक्तीच्या मनात श्रद्धा जरूर असली पाहिजे मात्र ही श्रद्धा ज्यावेळी अंधश्रद्धेत रूपांतरित होते त्यावेळी मात्र ती मानवी समुदायाला विकासापासून लांब घेऊन जाते. म्हणून विवेक, विज्ञान, कार्यकारणभावावर आधारित आचरणाला दाभोलकरांनी महत्त्वाचे स्थान दिल्याचे दिसते. १९ व्या शतकातील म. फुलेंपासून, गो. ग. आगरकर, शाहू छत्रपती, वि. रा. शिंदे, डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर, म. गांधी या

सर्वीनी माणसाला माणूस म्हणून प्रतिष्ठा प्राप्त व्हावी या दृष्टीने कार्य केले. दाभोलकरांनी या पुढील पाऊल उचलत माणसांच्या होणाऱ्या शोषणाकडे अपार करुणेच्या भावनेने पाहिले. (पृ. २८- २९)

डॉ. नरेंद्र दाभोलकरांनी आपल्या विचारांच्या केंद्रस्थानी वैज्ञानिक दृष्टीकोन, विवेकवाद, मानवतावाद आणि बुद्धीप्रामाण्यवाद नेहमी ठेवला. जो डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांनी संविधानाच्या माध्यमातून राष्ट्रासाठी दिला. डॉ. दाभोलकर यांनी भारतीय व्यक्तींच्या जीवनात घटनेइतके प्राधान्य कशालाही नसावे याचा वारंवार पुनरुच्चार केला. (पृ. ४२) पण इथला शोषित, वंचित, दलित नाडला जातच होता. मध्यमवर्गीय लुबाडला जात होता. याच्या मागे असणाऱ्या धर्मातील अनेक बाजूंची चिकित्सा डॉ. दाभोलकरांनी केली. धर्माच्या आधाराने होत असलेल्या शोषणाला आपल्या विचारांच्या केंद्रस्थानी आणले. (पृ. २९) अंधश्रद्धा निर्मूलनाची मशाल त्यांनी सतत तेवत ठेवली. मुळातच अंधश्रद्धा निर्मूलन समितीच्या कार्याची चतुसूत्री ही, i) शोषण करणाऱ्या, दिशाभूल करणाऱ्या, फसवणूक करणाऱ्या अंधश्रद्धांना विरोध करणं, ii) वैज्ञानिक दृष्टिकोनाचा विचार, प्रसार आणि अंगीकार करणं, iii) धर्माची कृतीशील, विधायक आणि कठोर चिकित्सा करणं, iv) व्यापक परिवर्तनाच्या चळवळीशी स्वतःला जोडून घेणे ही होती. (ग्रेट भेट, २०१०, IBN लोकमत) या अंधश्रद्धा निर्मूलन समितीच्या कार्याचा उल्लेख शानेदिवाण यांनी केला आहे. याचबरोबर 'शिक्षण क्षेत्र आणि अंधश्रद्धा निर्मूलन', 'अंधश्रद्धेच्या बेड्या तोडा अभियान' व 'स्त्रिया आणि अंधश्रद्धा निर्मूलन' या कृतीकार्यक्रमांची घोषणा केली. (पृ. ४४) या सूत्रीतील धर्माच्या चिकित्सेवरून त्यांना समाजाशी मोठा संघर्ष करावा लागला. बुवा - बाबांच्या चमत्कारामध्ये मोठा समाज अडकला होता तो अंधश्रद्धाळू वृत्तीमुळे. त्यांना दाभोलकरांच्या कार्याबद्दल, परिवर्तनाच्या भूमिकेबद्दल राग होता.

डॉ. नरेंद्र दाभोलकरांच्या हत्येनंतर जवळजवळ चार वर्षांचा काळ लोटला असूनही त्यांचा विचार मात्र संपला नाही. हजारो कार्यकर्ते हा विचार पुन्हा नव्याने लोकांपर्यंत घेऊन जात त्याचे महत्त्व सांगत आहेत. कार्यकर्त्यांमधल्या या विचाराबद्दल डॉ. शानेदिवाण यांनी, खरं तर अंधश्रद्धा निर्मूलनाच्या कार्यातून कार्यकर्त्यांचा आर्थिक

फायदा होईल अशी शक्यता फारच कमी. उलट यामध्ये काम करतो म्हणून आलेली संधी नाकारली जाण्याची शक्यता अधिक. पण कार्यकर्त्यांनी वाट सोडली नाही. मला वाटते, डॉ. दाभोलकरांनी दिलेली सकारात्मक उर्जा याला कारण आहे. (पृ. ३४) असे म्हंटले आहे. डॉ. दाभोलकरांचा सहवास, त्यांचा विचार, त्यांची समजून सांगण्याची पद्धती हीच कार्यकर्त्यांना प्रेरणा होती. ते कधी कोणावर रागवत नसत. त्यांनी आपल्या कोणत्याही कार्यकर्त्याला देव आणि धर्म सोडा आणि अनिसच्या चळवळीत सहभागी व्हा असे सांगितले नाही. (ग्रेट भेट, २०१०, IBN लोकमत)

डॉ. नरेंद्र दाभोलकर यांनी धर्मप्रामाण्य, ग्रंथ प्रामाण्य, बाबा वाक्यं प्रमाणम, दैववाद अशा सर्व गोष्टींना नाकारले. (पृ. ३६) अंधश्रद्धेच्या माध्यमातून लोकांची होणारी फसवणूक, श्रद्धेचा होणारा अंधश्रद्धेत बदल आणि विचारांची होणारी फसगत थांबली पाहिजे अशी भूमिका मांडली. लोकांनी विवेकाने, वैज्ञानिक दृष्टीकोनातून विचार करावा यासाठी सतत प्रयत्न केले. यानिमित्ताने लोकांमध्ये प्रबोधन घडावे, भोंदू बुवा बाबांच्या चमत्कारापासून त्यांनी सावध व्हावे, त्यांच्यात परिवर्तन घडावे यासाठी अनिसच्या माध्यमातून दोन वेळा डॉ. नरेंद्र दाभोलकरांनी महाराष्ट्राच्यापी यात्रा काढली. या यात्रेतून भोंदू बाबांना त्यांनी आवाहन केले होते. या यात्रेचे ब्रीदच होते, 'चमत्कार घडवा, यात्रा अडवा आणि ५ लाख मिळवा' (पृ. ४८) ही बक्षिसाची रक्कम पुढे वाढत जावून २१ लाख झाली पण कोणी चमत्कार घडवायला पुढे आले नाही. डॉ. दाभोलकर एवढे करून थांबले नाहीत प्रबोधनासाठी त्यांनी साहित्याचे हत्यारही सोबत ठेवले. विचाराने परिवर्तन करण्याची त्यांची नेहमी भूमिका राहिली. डॉ. दाभोलकरांनी १) भ्रम आणि निरास, २) अंधश्रद्धा : प्रश्नचिन्ह आणि पूर्णविराम, ३) अंधश्रद्धा विनाशाय, ४) लढे अंधश्रद्धेचे, ५) विचार तर कराल, ६) श्रद्धा : अंधश्रद्धा, ७) विवेकाची पताका घेऊ खांद्यावरी ८) .....डोळस व्हायचंय, ९) ऐसे कैसे झाले भोंदू, १०) प्रश्न मनाचे, ११) तिमिरातून तेजाकडे, १२) मती भानामती या ग्रंथांची निर्मिती केली. ज्यातून धर्म, श्रद्धा, अंधश्रद्धा, वैज्ञानिकता, विवेकवाद, बुद्धिप्रामाण्यवाद, कार्यकारणभाव या आधारित विचार करण्याची दृष्टी दाभोलकरांनी दिली. या ग्रंथांच्या माध्यमातून शानेदिवाण यांनी त्यांच्या वैचारिकतेचा परामर्श घेतला. समकालीन

बदलणाऱ्या सामाजिक सांस्कृतिक वातावरणात दाभोलकरांच्या विचारांचा ग्रंथ येणे ही गरज आणि महत्त्वाची बाब आहे.

देव, धर्म आणि परंपरागत रूढी- परंपरांच्या विळख्यात अडकलेला समाज सुशिक्षित झाला असला तरी त्यांच्यात अंधश्रद्धेच्या माध्यमातून निर्माण होणारी बौद्धिक स्थितीही प्रश्न उभा करित होती त्यामुळे डॉ. नरेंद्र दाभोलकरांनी अंधश्रद्धेला केंद्रस्थानी ठेवून मानवकेंद्री विचारांची स्थापना करण्यासाठी अविरत संघर्ष उभा केला. 'महाराष्ट्र अंधश्रद्धा निर्मूलन' समितीच्या माध्यमातून लोकांमधील विचारांना अधोगतीकडे नेणारी ही जळमटे काही प्रमाणात नष्ट करण्याची चळवळ उभी केली. विचारांनी पक्का असणाऱ्या लोकांना बदलण्यापेक्षा विचारांच्या प्रक्रियेत नवीन शिकणाऱ्या शालेय मुलांपासून ते महाविद्यालयीन तरुणांपर्यंत पोहचून त्यांच्यामध्ये प्रबोधन आणि परिवर्तन केले. तसेच स्वतः ग्रंथ लिहून विचार वाचकापर्यंत पोहचविला.

डॉ. दाभोलकरांनी १९८५ साली पहिले पुस्तक लिहिले 'भ्रम आणि निरास' हे. या पुस्तकात त्यांनी अंधश्रद्धा कशा निर्माण होतात, बुवाबाजीचे स्वरूप, झपाटणे म्हणजे काय, अंधश्रद्धेचा विळखा, भानामतीचे स्वरूप, वशीकरण विद्या, ग्रहांचे अस्तित्त्व, नवे जुने बुद्धिभेद या सर्वांचे स्वरूप स्पष्ट केले. वैज्ञानिक दृष्टीकोन आणि बुद्धिप्रामाण्यवाद याविषयी सखोल मांडणी केली आहे. (पृ. ५८-५९) एकूणच दाभोलकरांनी जे ग्रंथ लिहिले त्यातून त्यांनी धर्म, श्रद्धा, अंधश्रद्धा, बुवाबाजी, भानामती आणि माणसांचे होणारे शोषण आपल्या मांडणीच्या केंद्रस्थानी आणून प्रबोधन केले.

समकालीन सामाजिक, धार्मिक, सांस्कृतिक वातावरण पाहता शानेदिवाण यांनी दाभोलकरांच्या ग्रंथांच्या अनुषंगाने वैचारिकतेचा परामर्श घेताना, i) अंधश्रद्धा स्वरूपविषयक विचार, ii) धर्मविषयक विचार, iii) विवेकवाद - वैज्ञानिक दृष्टीकोन या प्रमुख मुद्द्यांच्या अनुषंगाने श्रद्धा, अंधश्रद्धा, बुवाबाजी, ज्योतिष आणि ज्योतिषशास्त्र, भानामती, भूत म्हणजे काय?, संमोहन, वास्तुशास्त्र, मानसिक आजार, परमेश्वर संकल्पना, धर्मनिरपेक्षता या विषयांची चर्चा करून डॉ. दाभोलकरांच्या वैचारिकतेची चिकित्सा केली. जी चर्चा आजच्या संदर्भात गरजेची होती.

डॉ. राजेखान शानेदिवाण यांनी लिहिलेला 'डॉ. नरेंद्र दाभोलकर व्यक्ती आणि

विचार' हा ग्रंथ वैचारिक साहित्यात नवी भर घालणारा आणि डॉ. दाभोलकरांच्या विचारांचा परामर्श घेणारा ग्रंथ आहे. धर्म आणि धर्माच्या आडून पोखरल्या जाणाऱ्या समाजाला सत्य परिस्थिती कथन करून त्यांना विवेकाच्या मार्गावर आणण्याची आस दाभोलकरांची होती तर या विचारांची आजच्या समाजाला पुन्हा ओळख करून देण्याची भूमिका शानेदिवाण यांनी घेतली. शानेदिवाण यांनी हा ग्रंथ लिहिला ही तर जमेची गोष्ट आहेच, पण एक प्रश्न नेहमी अनुत्तरीत राहिला. तो म्हणजे दाभोलकरांचा खून होऊन चार वर्षांचा काळ लोटला तरी एकाही विचारवंताला आणि परिवर्तनवादी म्हणवून घेणाऱ्या व्यक्तीला स्वतंत्रपणे ग्रंथलेखन (अपवाद लेखांची मांडणी) करावे असे वाटले नाही. असे न वाटण्यामागे काय कारणे आहेत हे वेगळे सांगण्याची गरज नाही. मात्र ते धाडस शानेदिवाण यांनी केले. तेव्हा दाभोलकरांच्या मांडणीतून आलेल्या विवेकवादी, मानवतावादी भूमिकेला चर्चेसाठी स्वतंत्र ग्रंथाच्या रूपाने आकार आला. म्हणून हा ग्रंथ निश्चितच समकालात नव्याने परिवर्तनाच्या लढाईला बळ आणि चालना देणारा ठरेल. तसेच विवेकाची पताका, अंधश्रद्धा निर्मूलन आणि राष्ट्रीयत्वाची भावना जागृत करणारा आणि दाभोलकरांच्या विचारांना पुढे नेणारा ठरेल असे मला वाटते.

संदर्भ :

शानेदिवाण राजेखान : २०१७, डॉ. नरेंद्र दाभोलकर व्यक्ती आणि विचार, अक्षर दालन प्रकाशन, कोल्हापूर

